

C u p r i n s

Introducere	11
1) FAMILIA ȘI ȘCOALA	19
Desfășurarea cercetărilor	19
ALCOOLISMUL ȘI URMĂRILE LUI ASUPRA EDUCAȚIEI	23
Urmările asupra vieții de familie	24
Forma familiei	24
Studiile părinților la familiile cu alcoolism	24
Alte aspecte legate de lipsa de educație	24
Relațiile dintre părinți	25
Lipsa părinților	25
Atitudinea afectivă față de copil.	26
Bugetul	26
Situația elevilor din familiile cu alcoolism	26
Sănătatea	26
Atitudinea copilului față de părinți	27
Conflictele elevilor cu părinții și cu frații	28
Viața culturală	28
Dorința de învățatură	28
Frecventarea cursurilor	29
Purtarea la școală	30
Atenția acordată cursurilor	30
Câteva concluzii privitoare la educație	31
Capacitatea educativă	31
Mediile școlare obținute de elevi	31

Reacția elevului față de mediul familial nefavorabil	32
Intervenția favorabilă a mamei	32
MUNCA ÎN FAMILIE ȘI INFLUENȚA EI ASUPRA EDUCAȚIEI	34
Câți dintre copiii muncesc în familie	34
Cât lucrează în familie	35
Urmările asupra situației școlare	36
Condițiile familiale în care apare munca exagerată a copiilor	37
Lucrul părinților	37
Forma familiei	39
Relațiile dintre părinți	39
Atitudinea afectivă față de copil	39
Alcoolismul	40
Câteva concluzii	40
Copiii care efectuează munci exagerate	40
Munca în legătură cu menajul	40
Alte munci	42
Urmările muncii exagerate asupra elevilor	43
Atitudinea față de școală	43
Lectura particulară	43
Relațiile cu colegii	43
Relațiile cu frații	44
Reacțiile copiilor față de munca exagerată	44
Vina părinților	44
Reacția afectivă a copiilor	45
Evaluarea muncii exagerate a copiilor	45
Reacția elevilor față de munca exagerată	48
Reacția față de mediu a copiilor care îndeplinesc munci exagerate ...	49
Autoritatea părinților	49
LIPSA PĂRINȚILOR	51
Frecvența lipsei părinților	51
Despărțirea părinților	52
Decesul părinților	52
Lipsa ambilor părinți originari	53
Refacerea familiei când lipsește unul din părinții naturali	54
Vârsta recăsătoririi mamei	54
Influența numărului de copii	55
Studiile	55

Problemele cauzate de lipsa părinților de origine	56
Lucrul în afara casei; sursa venitului	56
Venitul familiilor studiate	58
Alte probleme ale familiilor din care lipsesc părinți	62
Locuința	62
Relațiile dintre soți	62
Relațiile dintre părinți și copii	62
Conflictul elevului cu frații și cu părinții	63
Capacitatea educativă a familiei	63
Urmările lipsei părinților de origine asupra elevilor	63
Sănătatea	63
Îmbrăcămintea, alimentația	64
Igiena	64
Atitudinea elevilor față de școală.....	64
Viața culturală	65
Media școlară	65
Caracterul	66
Urmările asupra relațiilor cu colegii	67
Alte urmări asupra comportării în școală	68
Încheiere	69
ATITUDINEA FAȚĂ DE ȘCOALĂ	70
Privire introductivă	71
Atitudinea părinților	71
Atitudinea elevilor	72
Mediul familial și atitudinea față de școală	73
Căsătoria și concubinajul	73
Înțelegerea dintre părinți	73
Studiile părinților	74
Lipsa părinților de origine	74
Prezența părinților vitregi	75
Atitudinea afectivă a părinților	75
Cine crește elevul	76
Situția legală a copilului în familie	76
Condițiile materiale de trai ale elevilor	76
Concluzii privind problemele familiale	76
Observații asupra elevilor din cele patru categorii	78
Profesiile dorite de elevi	78

Ascultarea față de părinți	80
Ascultarea față de profesori	80
Conflictele în familie	81
Conflictele cu colegii, la școală	81
Comportarea în clasă	82
Viața culturală	83
Considerații cu caracter general	84
Supravegherea copiilor în familie	88
Scoaterea elevului din familie	90
RĂSPUNDEREA PĂRINȚILOR	96
Atitudinea părinților față de școală	96
Relațiile dintre părinți	96
Afecțiunea pentru copil	97
Vina părinților	97
Consecințele asupra copiilor	97
Deformarea caracterului copilului	98
2) ASISTENȚA FAMILIALĂ ȘCOLARĂ	99
Educația nu se face totdeauna corect	99
Ce poate fi asistența familială școlară?	100
Ministerul Învățământului Public trebuie să organizeze această asistență	101
Mijloacele de asistență	101
Personalul	102
3) RĂMÂNEREA ÎN URMĂ	105
Soluționarea problemei prin colonii de vară	105
Corelarea celor trei grupe de factori	106
Influența mediului familial asupra elevilor studiați	110
Informații sumare asupra familiilor în care locuiesc elevii rămași în urmă	111
Analfabetismul	111
Deficiențele părinților	111
Decesul părinților	112
Relațiile dintre părinți	112
Situația elevilor rămași în urmă în familiile proprii	113
Odihna	113

Relațiile afective cu copilul	114
Atitudinea părinților față de școală	114
Pregătirea lecțiilor	115
Pedeapsa	116
Supravegherea elevilor	117
Preocupările elevilor și atitudinea față de familie	118
Conflictele cu părinții	118
Conflictele cu frații	118
Autoritatea părinților	118
Lectura elevilor rămași în urmă	119
Spectacolele	119
Concluzii	120
Mediul social și sănătatea elevilor studiați	120
Corelarea datelor medicale cu cele psihologice	123
Soluționarea problemei prin colonii de vară	128

TUBERCULOZA

4) ASPECTE SOCIALE ALE TUBERCULOZEI

Comuna Militari: 1950-1951	129
Cum am lucrat	129
Date sociale asupra comunei	130
Date privitoare la bolnavii de TBC	131
Morbiditatea prin tuberculoză	131
Repartiția pe grupe de vârstă a populației din familiile studiate	131
Repartiția bolnavilor pe sex și vârstă	131
Locuirea	132
Numărul mediu de persoane la gospodărie	132
Numărul mediu de bolnavi pe familie	132
Studiile	132
Igiena bolnavilor	133
Munca, bugetul	133
Relațiile sociale	135
Migrația rurală către oraș	136
Primul bolnav și următorii	138
Contagiunea	139
Mediul social	143
Munca	143
Locuința, alimentația, odihna	144

Factorul psihic	144
Rolul conjugat al socialului, contagiunii, al antecedentelor patologice și al factorilor biologici	145
Concluzii	151
5) INFLUENȚA SCHIMBĂRILOR SOCIALE	155
Primii bolnavi și bolnavii următori	155
Perioada de îmbolnăvire prin schimbare socială	155
Elementul schimbării	155
Durata perioadei dintre schimbare și îmbolnăvire	156
Munca	157
Felul schimbărilor	159
Vârsta	162
Durata perioadei de îmbolnăvire	162
Evitarea dereglării stereotipului dinamic	165
Reîncadrarea în muncă a tuberculoșilor	166

*Anei Viorela Ionescu, Georgetei Lupescu
și Mariei Sachelarie, fără de a căror prietenie
și ajutor această lucrare nu se putea face.*

INTRODUCERE

În 1949, colegul meu de facultate Ioan Matei îmi spune că pot găsi de lucru într-un „centru de studii psiho-medico-pedagogice“ instalat într-o școală elementară, unde el lucra în secția de psihologie. Sociologia fiind interzisă încă din 1948, nu puteam găsi un post de sociolog; am acceptat, urmând să fac asistență socială pe cazuri particulare. Centrul fusese organizat la Ministerul Învățământului de către Virginia Șeicaru; medic de o generozitate și pricepere deosebite, dorea să intervină în mediul școlar pentru a ajuta cazurile cele mai grave. Centrul avea o secție medicală, una psihologică și o alta socială pe cale de constituire; instalarea regimului de dictatură avea să ducă însă curând la desființarea lui și la arestarea celei care îl organizase și care, de altfel, va muri în închisoare din cauza vinei de a fi fost sora lui Pamfil Șeicaru.

Odată intrat în legătură cu școala și mai ales cu cartierul de unde erau recrutați elevii, mi-am dat seama că mă aflu în fața unei probleme ce poate deveni importantă; pentru aceasta trebuia însă să schimb caracterul activității secției sociale. Pornind de la simpla asistență de cazuri individuale, m-am îndreptat spre cunoașterea unui domeniu larg, de interes deosebit, cel al sociologiei educației. O primă fișă pe care o tipărisem pentru a culege informații s-a dovedit curând insuficientă; am îmbogățit-o treptat, ajungând la o a patra formulă, ce părea să satisfacă cel mai bine necesitățile noastre. Studiul de cazuri individuale a devenit un studiu de sociologia educației purtând pe ansamblul copiilor de școală elementară. Preocupările asistenței sociale individuale nu dispăreau, ci se transformau, devenind în chip egal cunoaștere, prevenire și intervenție pe grupuri.

Știam din cele învățate că trebuie să studiez un număr suficient de mare de cazuri pentru a avea rezultate cu caracter general și, de asemenea, că pentru a avea o idee de ansamblu asupra Bucureștilor trebuie studiate școli din medii sociale diferite. Aceasta cu atât mai mult, cu cât cartierul Vitan, unde era situată

școala, era un cartier defavorizat, cu o importantă populație țigănească și cu probleme sociale mai grave decât în cartierele centrale. De altfel, instalarea Centrului în Vitan fusese determinată tocmai de problemele puse de elevii din cartier. Desfășurarea cercetărilor este expusă în capitoul ce urmează și care a fost redactat în acei ani.

În condițiile politice ale momentului, în care rând pe rând erau desființate instituții și cercetări importante în trecut, fiecare frază era apreciată nu după adevărul ei, ci politic. Încercarea de a publica lucrările noastre s-a izbit de mirarea urmată de opoziția „inspectorilor de gândire“ care citeau textele. Titlurile la modă în acea vreme erau departe de ceea ce propuneam noi: aleg la întâmplare câteva titluri de cărți, culese din *Buletinul bibliografic al camerei cărții din R.P.R.*, apărut în 1953: *Manualul săpătorului, Problemele turnătoriei, Să folosim experiența sovietică în domeniul creșterii porcilor* (titluri despre care umorul negru al vremii spunea că sunt manualele informatorilor poliției politice), *Procesul bandei de sabotori și diversioniști de la canalul Dunăre – Marea Neagră, Indicator de metode stahanoviste sovietice sau Limbajul propagandistului* – titluri cu caracter pretins educativ, altul decât cel propus de noi.

Mă aflu în dilema de a spune sau nu adevărul privitor la cele ce vedeam, îmi era continuu teamă să supăr dictatura și să contrazic teoriile ei. Tehnica obișnuită folosită de cei ce doreau să publice ceva sau care pur și simplu se adresau autorităților era să împânzească publicația cu citate din autori marxști, aleși însă dintre cei folosiți de către sovietici; astfel, trebuiau citați cât mai mulți autori cu nume rusești, obligație care s-a estompat de abia prin anii '60. Odată luate aceste precauții, urma să spun prudent ceea ce consideram că este adevărat. Fără îndoială că pe terenul exploziv pe care lucram, atunci când spuneai deschis care este situația socială, intrai inevitabil în conflict cu autoritățile. Îmi amintesc că mi se reproșa că vorbesc despre prostituție, vagabondaj, cerșetorie, aspecte sociale care nu puteau exista într-un regim ideal; ori, dacă afirmam că există, nu spuneam adevărul, ci eram un dușman care atacă regimul. Reproșul era cu atât mai absurd, cu cât în aceeași vreme Ministerul de Interne avea secții de supraveghere a prostituției, vagabondajului, cerșetoriei.

Scopul final spre care mă îndreptam era organizarea unui serviciu de asistență socială școlară care să funcționeze folosind un chestionar relativ simplu și rapid. Aplicat la elevii ce intrau în toamnă în prima clasă a școlii, el trebuia să identifice de la început „elevii problemă“, ce trebuiau asistați pentru a putea urma cursurile în condiții satisfăcătoare.

Am fost ajutat cu trageri de inimă și pricepere la strângerea datelor de către Maria Sachelarie (care va deveni mai târziu medic), de Georgeta Lupescu (care va termina studiile Institutului de Prevederi Sociale) și mai ales de Ana Viorela Ionescu (care și ea va deveni medic). Îi datorez celei din urmă recunoștință pentru ajutorul continuu pe care mi l-a dat, nu numai la culegerea datelor, ci și la prelucrarea lor. Am avut posibilitatea să folosesc studenții Institutului de Prevederi Sociale și elevii Școlii medii de prevederi sociale, cărora li s-a dat ca activitate practică de teren să facă anchete în câteva școli bucureștene, cu formularele noastre și sub supravegherea noastră.

Studiile au evoluat repede, interpretarea datelor sociale legate de rezultatele din școală devenind tot mai interesantă; doream ca studiul să-mi permită să acord o pondere caracteristică fiecărui aspect în parte, așa încât să se poată efectua anchete rapide, bazate pe aspectele cu cea mai mare influență asupra școlarității. O serie de aspecte noi (în afara celor prezentate în paginile ce urmează) urma să definească teme de bază din sociologia educației (ca, spre pildă, constituirea grupelor de copii sau alegerea unei viitoare profesii), dar ele n-au putut fi duse până la capăt. Am început strângerea datelor spre sfârșitul anului 1949 și am terminat în 1952; în februarie 1953 cercetarea era interzisă.

Prima lucrare inclusă în volum exprimă încă un „vis“; să fac o prezentare aproape fără cuvinte, expunerea, argumentele și demonstrația rezultând din simpla citire a tabelelor statistice, care se completează și se susțin unele pe altele. Eliminam astfel îndoielile, interpretările ce puteau fi considerate subiective și lăsam în același timp cititorului posibilitatea să mă controleze în permanență. Las lucrarea, lucrare de tinerețe, în forma ei inițială, ce exprimă și această metodă aparte; am adăugat însă câteva rânduri atunci când mi s-a părut că cifrele nu sunt îndeajuns.

Îndrăzneam în 1952 să fac pentru prima dată un pronostic, o verificare practică a ipotezelor mele, întemeiată pe ancheta socială a unei singure clase de elevi, ce intrau în toamna anului în clasa întâi a școlii din Vitan. Am situat pe baza anchetei sociale elevii în trei grupe, pentru care prevedeam că: prima grupă va cuprinde la sfârșitul anului pe cei mai buni elevi; a doua va reuni elevii cu situație școlară intermediară; în fine, într-a treia se vor găsi „elevii problemă“, corigenții și repetenții. Cum activitatea noastră era interzisă, nu am putut dezvolta cercetarea în această direcție; dar, cu toată teama, cunoscând pe una dintre profesoare și sentimentele ei politice, m-am dus la sfârșitul anului școlar să controlez pentru această unică clasă dacă ceea ce stabilisem clasând socialmente elevii în cele trei grupe se confirma sau nu prin rezultatele școlare; în mare, clasificarea „socială“ a funcționat, corespundea cu clasificarea

„școlară“. Satisfacția mi-a fost mare (făceam ceva ce nu era la modă pe atunci și care în Occident se va numi mai târziu „futuresologie“), dar și regretul mi-a fost mare, pentru că eram împiedicat să continuu studiul tocmai atunci când aveam la îndemână un instrument social eficace.

*

Volumul cuprinde mai multe studii: primul („Mediu social și școală“) prezintă aspectele care se detașează ca fiind cele mai importante pentru cunoașterea vieții sociale a copiilor. Lucrarea avea la sfârșit un capitol cu măsuri practice, dar nu îl reproduc în paginile ce urmează, întrucât îmi pare că este puțin valabil astăzi, ținând seama de condițiile diferite față de cele de acum o jumătate de secol. Prima parte însă, care leagă faptele sociale cu viața școlară, și-a păstrat interesul; avem astfel și o cunoaștere a condițiilor de viață socială din acea vreme, vreme din care au rămas prea puține prezentări adevărate, care să nu fi eliminat nimic din motive politice.

Alte două studii se referă la aplicarea practică a cercetărilor noastre. Primul este intitulat „Necesitatea înființării serviciului de asistență școlară“ și a fost înregistrat la Sfatul popular al Capitalei cu nr. 026887, din 11 iunie 1951. Cel de al doilea, („Problema rămânerii în urmă“), la a cărui redactare am folosit și informațiile pe care mi le-au furnizat Ioan Matei și doctorul Victor Laugier Lăzărescu, constituie baza unei alte propuneri practice făcute Ministerului Învățământului, privitoare la organizarea unui serviciu de asistență școlară. Cifrele din tabelele statistice din „Mediu social și școală“, și cele din această propunere practică, deși pledează în același sens, nu corespund cifric între ele. Ambele sunt totuși adevărate, pentru că în propunerea practică am pus rezultatele obținute numai la școala din Vitan, unde situația socială era gravă, în timp ce prima lucrare se bazează pe ansamblul școlilor cercetate. Am procedat așa pentru a evidenția gravitatea situației și a determina ministerul să aprobe organizarea serviciului de asistență școlară.

Anii care au trecut au făcut să se uite detestabila obligație de a împânzi un text cu citate politice; în general le-am eliminat, dar în acesta din urmă am menținut câteva pentru a aminti sociologilor de astăzi cum se făcea sociologia pe ascuns în anii aceia. Prezint aceste texte politice în caractere italice; citindu-le, inutilitatea lor devine evidentă, întrucât nu intră în nici un fel în structura lucrării, fiind pur și simplu lipite.

În sfârșit, alte două studii efectuate cam în aceeași vreme sunt consacrate studiului social al tuberculozei; deși nu sunt legate de domeniul educației decât tangențial, ele fac parte din domeniul asistenței sociale și mi s-a părut

potrivit să le inserez în volum, mai ales că și aici am încercat să aplic o metodă nouă. Într-adevăr, dacă legătura dintre un anumit mediu social și frecvența tuberculozei este cunoscută de multă vreme, doream să verific dacă socialmente nu se poate identifica o legătură intimă între biografiile individuale și îmbolnăvirea prin tuberculoză; ipoteza mi-a fost întru totul confirmată.

*

Au fost mulți aceia care ne-au ajutat, înțelegând interesul unei astfel de cercetări; astfel, am obținut ușor bani de la „raion“, de la „domnul inspector Strausser“, responsabil cu învățământul, care aproba cu inimă largă cheltuielile necesitate de cercetare, și pe care apoi „domnul inspector Hainăroșie“, de la finanțe, ni-i dădea. Lucrurile grave au început atunci când psihologul Emil (?) Feder (care se pare că dorea să facă să i se ierte trecutul social-democrat) a venit să ne ancheteze. De data aceasta nu era vorba de o anchetă socială, ci de una „social-politică“ care a continuat cu o anchetă polițienească „la cadre“ unde am fost convocați pe rând, unul câte unul; mi s-au pus întrebări „inteligente“ de către un domn Gălășescu, ca, spre pildă, dacă „social-democrația este socialistă sau ba“ (trebuia, desigur, să răspund „nu“); sau mi se arăta portretul lui Gheorghiu Dej întrebându-mă dacă nu cumva este portretul lui Iosif Chișinevschi și așa mai departe. Câțiva ani mai târziu îl scosese de la cadre, nu mai era „de încredere“, fusese trimis la „munca de jos“ (cum se spunea despre cei declasați politic); definiția i se potrivea de minune, pentru că l-am întâlnit cărând cărți într-o pivniță. Anii aceia amintesc celor ce i-au trăit spaima, bătăile și temnița, lucruri adevărate și greu de crezut astăzi; se uită însă prostia, monumetală și obligatorie la nivelul statului și la cel al vieții de toate zilele, care se abătuse la toate nivelurile asupra țării românești și a celorlalte țări din răsăritul Europei.

Scopul anchetei era ca Centrul să fie desființat, în același timp cu un centru condus de Florica Bagdasar, fost ministru al sănătății sub comuniști și care cu acea ocazie a fost eliminată din viața publică. La 18 februarie 1953, era duminică, a apărut un articol în *Scânteia* (nesemnăt, ca toate „articolele demascatoare“) prin care ambele centre erau desființate. Asemenea altor texte din același ziar destinate îndrumării ideologice a științei, și acesta folosea grosolan ceea ce francezii numesc „une langue de bois“, ca spre pildă: „Viața arată că în condițiile construirii socialismului, dușmanul intern și extern încearcă să folosească, îndeosebi în rândurile intelectualității /aceia eram noi/ arma otrăvită a cosmopolitismului... puternică manifestare de ploconire slugarnică în fața concepțiilor putrede, antiștiințifice, ale burgheziei...“. Eram